

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Харківське історико-філологічне товариство

Український СВІТ

у наукових парадигмах

Збірник наукових праць

Випуск 7/2020

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- Маленко О. О., д-р філол. наук, проф. (Харків) (головний редактор)
- Голобородько К. Ю., д-р філол. наук, проф. (Харків)
- Єрмоленко С. Я., д-р філол. наук, проф. (Київ)
- Лисиченко Л. А., д-р філол. наук, проф. (Харків)
- Кравець Л. В., д-р філол. наук, проф. (Київ)
- Новиков А. О., д-р філол. наук, проф. (Глухів)
- Юр'єва К. А., д-р. пед. наук, проф. (Харків)
- Богданова І. Є., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Борисов В. А., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Нестеренко Н. П., канд. пед. наук, доц. (Харків)
- Руденко С. М., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Умрихіна Л. В., канд. філол. наук, доц. (Харків) (заступник головного редактора)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- Нелюба А. М., д-р філол. наук, проф., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
- Степаненко М. І., д-р філол. наук, професор, ректор Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Ухвалила вчена рада українського мовно-літературного факультету
імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
(протокол № 4 від 26 жовтня 2020 року)

У 41 Український світ у наукових парадигмах: Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. — Харків : ХІФТ, 2020. — Вип. 7. — 211, [1] с.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3281 від 18.09.2008.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

3. Громова Н. Мовні контрасти як засоби експресивності у творах О. Забужко та Ю. Андруховича. Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: зб. наук. праць / ред. кол.: В.В. Барчан [та ін.]. Ужгород: Говерла, 2011. Вип. 16. С. 357–360.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Забужко Оксана. Польові дослідження з українського сексу: Роман. К.: Згода, 1996.
2. Забужко Оксана. Казка про калинову сопілку. К.: Факт, 2000.
3. Забужко Оксана. Сестро, сестро: Повісті та оповідання. К.: Факт, 2005.

УДК 811.161.2'81

Вікторія Усатенко

магістрантка; наук. кер.: к. філол. н., доц. Л.П. Петрова Озель
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ЛОГІКО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ ТЕКСТІВ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ

У стилістичній різноманітності й багатстві української літературної мови важливу роль відіграє офіційно-ділове мовлення в його усному й писемному варіантах. Узагальнюючи досвід досліджень зі стилістики, культури мови, ділового спілкування О. Пономаріва, С. Єрмоленко, Л. Мацько, Н. Бабиш, С. Шевчук, М. Пентиліук, В. Чабаненка, О. Муромцевої, А. Коваль, А. Нелюби, М. Зубкова, *мовний стиль* визначаємо як сукупність лінгвістичних прийомів і засобів, вибір яких зумовлюється змістом, метою і характером спілкування й висловлювання; це особливим чином організоване і впорядковане мовлення, основними ознаками якого є вибірковість мовного матеріалу і його специфічна узгодженість; *стиль мовлення* — доцільна, впорядкована і вмотивована організація мови з умілим добром засобів, урахуванням конкретної мети, умов і обставин, що зумовлені комунікативними ситуаціями.

У лінгвістичній літературі відзначають інтелектуалізм як притаманну ознаку мови (праці В. Борисова, О. Муромцевої, Т. Панько, Л. Петрової Озель, Л. Ставицької, Л. Шевченко), що на лексико-семантичному рівні виявляється у функціонуванні розвинених термінологічних систем, розгалуженої сфери абстрактної лексики, власних імен як носіїв інтелектуальної інформації в текстах. Серед інших стильових різновидів (наукового, офіційно-ділового, публіцистичного, конфесійного, художнього, стилю побутового мовлення (розмовного), епістолярного) офіційно-діловий стиль визначають як підпорядкований законам логічного викладу матеріалу, аналітичної побудови тексту, ґрунтований на фіксації результатів інтелектуально-раціональної й практично-доцільної діяльності організацій, установ, підприємств.

Актуальність аналізу текстів офіційно-ділового стилю з точки зору дослідження їх логіко-раціональних складових зумовлена потребою подальшого обґрунтування процесів інтелектуальної еволюції української літературної мови

та її реалізації у функціональних різновидах, необхідністю визначення провідних характеристик ділової комунікації, впровадження яких сприятиме вдосконаленню культури мови у сфері управлінської, соціально-політичної, державницької й міжнародної діяльності.

Поділяємо думку А. Нелюби про те, що офіційно-діловий стиль — це функціональний різновид літературної мови, який слугує для спілкування в державно-політичному, громадському й економічному житті, законодавстві, у сфері управління адміністративно-господарською діяльністю; належить до виразно-об'єктивних стилів; виділяється найвищою мірою книжності [Нелюба, 1997, с. 28]; а також погоджуємося з твердженнями, що цей стильовий різновид використовується в офіційному спілкуванні (між установами, окремою особою і установою, між посадовими особами; забезпечує ділові взаємини на виробництві, у сферах бізнесу й економіки, міжнародних відносин і дипломатії); це стиль ділових паперів — законів, договорів, розпоряджень, постанов, заяв, резолюцій, протоколів, актів, наказів, анкет, укладання яких потребує аналітичної й синтетичної діяльності.

Документ як основний різновид офіційно-ділового стилю (ОДС) об'єктивно фіксує інформацію про факти, події, явища, наслідки розумової, інтелектуально-раціональної діяльності особи й суспільства, окремих держав і міжнародних об'єднань.

Логіко-інтелектуальна спрямованість ОДС обумовлена високим ступенем аналітичної роботи мовців із ретельного добору фактичного матеріалу, визначенням ступеня його достовірності, об'єктивності, неупередженості. Особливо важливою є інтелектуально-пошукова діяльність із добору мовних засобів для втілення основної мети — обслуговування сфер офіційної комунікації в державно-політичному, громадському й економічному житті, укладанні законодавства, адміністративно-господарському менеджменті.

Закономірно, мовний рівень текстів ОДС засвідчує використання мовного матеріалу різних рівнів, що належить до інтелектуального фонду будь-якої мови: суспільно-політичної та адміністративно-канцелярської термінології; мовних кліше, тобто словосполучень чи слів із прийменником, яким властивий чітко визначений склад компонентів і їх порядок, усталеність звучання, повторюваність готових конструкцій; слів ділової лексики; аббревіатур, канцелярських штампів і шаблонів, що відзначаються високим ступенем концентрації думки, узагальнень; термінів професійного спрямування; широке використання безособових та імперативних форм; абстрактно-узагальненої лексики; юридичної термінології; специфічної фразеології; іменників, зокрема віддієслівних; відіменних прийменників; словосполучень із дієсловами у формі теперішнього часу із значенням постійності й повторюваності дії; інфінітивів; простих поширених речень, ускладнених дієприслівниковими й дієприкметниковими зворотами; прямого порядку слів; вставних слів на початку речення.

Незважаючи на безособовість офіційно-ділового стилю, відсутність індивідуально-авторських рис, можливість виявити творчо-інтелектуальний підхід виявляється у вираженому, філігранному доборі мовних засобів зокрема під час роботи у сфері законодавства і дипломатії. Обов'язковою умовою письмового варіанта офіційно-ділового мовлення є нейтральний стиль побудови тексту, точність, ясність, лаконічність, стислість, послідовність, структурованість, наявність стандартних мовних зворотів, використання всіх необхідних реквізитів і правильне їх оформлення.

Стилістичний колорит логіки й інтелектуалізму офіційно-ділового різновиду мови створюється також алгоритмічним, заздалегідь чітко розрахованим і запрограмованим способом розгортання думок, основними ознаками якого

є «розкриття суті питання, причин і мети викладу, наявність доказів, висновків, посилань на інші правові акти, відсутність зайвих слів» [Нелюба, 1997, с. 23].

Основні види усного ділового спілкування реалізуються в різних жанрах мовлення: спілкування в колективі, прийом відвідувачів, ділові наради, збори, телефонна розмова, доповіді й лекції адміністративно-господарського, економічного, статистичного змісту, переговори на найвищому міжнародному рівні глав держав і урядів, представників дипломатичних відомств, комунікація яких також підпорядкована логіко-інтелектуальним параметрам ОДС. На цій основі можна визначити найбільш загальні логіко-інтелектуальні параметри й вимоги до усного ділового спілкування:

ясність (недвозначність), чіткість вираження думки;
логічність, послідовність, смислова точність, лаконізм мовлення;
узгодженість між змістом висловлювання й способом його представлення;
відповідність мовних засобів обставинам мовлення (мовленнєвій ситуації);
побудова продуманих узвичаєних словосполучень і речень;
чітко визначений порядок слів у конструкціях;
стабільна композиція промови;
самобутність (нешаблонність) в оцінках, порівняннях, зіставленнях;
ефективність й імперативність мовлення;
доречність і доцільність слововживання;
риторична вправність у виголошенні офіційних промов залежно від ситуації мовлення.

Спираючись на теоретичні й практичні узагальнення в царині досліджень специфіки ОДС, доходимо висновку, що інтелектуальна еволюція будь-якої мови неможлива без розвитку її функціонально-стильової парадигми, зокрема досконалої системи жанрів і текстів офіційно-ділового стилю як провідного репрезентанта логіко-інтелектуальної діяльності особи й держави в її законодавчому, адміністративно-управлінському й дипломатичному різновидах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура мови. Львів: Світ. 432 с.
2. Ботвина Н.В. Офіційно-діловий та науковий стилі української мови: Навчальний посібник. К.: АртЕк, 1999.
3. Борисов В.А. Наукове осмислення української мови як інтелектуальної діяльності людини в ХІХ ст. *Український світ у наукових парадигмах. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди*. Харків: ХІФТ, 2014. Вип. 1. С. 93–100.
4. Єрмоленко С. Лінгвостилістика: основні поняття, напрями й методи дослідження. *Мовознавство*. 2005. № 3 (4). С. 112–125.
5. Зубков М. Сучасне українське ділове мовлення. Навчальний посібник. Харків: Торсинг, 2001.
6. Кравець Л.В. Стилістика української літературної мови. Практикум. К., 2004. 199 с.
7. Левченко О.П. Культура мовлення (офіційно-діловий стиль). Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2005. 64 с.
8. Мацько Л.І. Стилістика української мови: Підручник. К.: Вища школа, 2003. 462 с.
9. Муромцева О.Г. Розвиток лексики української мови в другій половині ХІХ — на початку ХХ ст. Харків: ХДУ, 1985. 152 с.

10. Нелюба А. М. Теорія і практика ділової мови. Харків, Акта, 1997.
11. Нелюба А. М. Професійна мова юриста. Харків: Прапор. 2002.
12. Пентиліук М. І. Культура мови і стилістика. К.: Вежа. 1999. 240 с.
13. Петрова Озель Л. П. Традиції інтелектуалізму в українському художньому мовленні (на матеріалі праць О. Г. Муромцевої). *Український світ у наукових парадигмах. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди*. Харків: ХІФТ, 2014. Вип. 1. С. 108–114.
14. Пономарів О. Стилiстика сучасної української мови. Тернопіль: Навчальна книга: Богдан. 2000. 248 с.
15. Чабаненко В. Стилiстика лексичних засобів української мови. Запоріжжя, 2002. 351 с.
16. Шевченко Л. І. Інтелектуальна еволюція української літературної мови. К., 2001. 478 с.

УДК 811.161.2'42

Олена Фурат

аспірантка; наук. кер.: д. філол. наук, проф. О. О. Маленко
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ ЧОРНОБИЛЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ДОКУМЕНТАЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРІ: ПОСТАНОВКА ЛІНГВІСТИЧНОЇ ПРОБЛЕМИ

Чорнобильська катастрофа істотно вплинула на формування суспільної свідомості — української і світової. Цьому сприяли не тільки факти апокаліптичної дійсності, а й численні тексти, насамперед документальні (література non-fiction), де було представлено фактичний матеріал в емоціях та оцінках очевидців, журналістів, письменників. Внаслідок цього в колективній свідомості кожної з націй сформувався свій концепт «Чорнобиль».

Ключові слова: Чорнобиль, суспільна свідомість, концепт, література non-fiction.

Olena Furat

CONCEPTUALIZATION OF THE CHORNOBYL IMAGE IN UKRAINIAN DOCUMENTARY LITERATURE: STATEMENT OF THE LINGUISTIC PROBLEM

The Chernobyl catastrophe significantly affected the formation of both Ukrainian and global public consciousness. This was facilitated not only by the facts of apocalyptic reality, but also by numerous texts, primarily documentary (non-fiction literature), which presented factual material in the emotions and assessments of eyewitnesses, journalists and writers. As a result, in the collective consciousness of each nation its own concept of "Chernobyl" has been formed.

Key words: Chernobyl, public consciousness, concept, non-fiction literature.

Олена Джура

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ МІФОЛОГЕМ ЯК ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ ОДИНИЦЬ (НА МОВНОМУ МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «Тисячолітній Миколай» П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО) 162

Наталя Ісакова

ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІ ІМЕННИКИ ЯК ВИЯВ МОВОСТИЛЮ (НА МАТЕРІАЛІ ІСТОРИЧНИХ РОМАНІВ) П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО 166

Ольга Коваль

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ В 11 КЛАСІ 168

Ольга Колосова

СХІД І ЗАХІД З'ЄДНАЛА ПОЕЗІЯ: ЛІНГВОХУДОЖНІЙ ОБРАЗ ВІЙНИ 170

Олена Кукіна

МОВНИЙ ОБРАЗ ЖІНКИ В ГАЗЕТНОМУ ДИСКУРСІ ЧУГУЇВСЬКИХ ЗМІ 173

Аліна Меделяєва

ХУДОЖНЬО-СМИСЛОВИЙ КОД «ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА» В СТРУКТУРІ КОНЦЕПТУ «КИЇВСЬКА РУСЬ» (НА МАТЕРІАЛІ ІСТОРИЧНИХ РОМАНІВ) П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО 177

Тетяна Ніфантиєва

ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ В УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ В 5 КЛАСІ 180

Марина Скидан

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВТІЛЕННЯ ПРИРОДНОГО ЧАСУ В МОВІ ПРОЗИ М. ВІНГРАНОВСЬКОГО 182

Ярослав Скидан

МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ *СЛОВО* В ПОЕТИЧНОМУ ТЕКСТІ 184

Вікторія Соприкіна

УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ В ПСЕВДОНІМІКОНІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ 186

Олена Титаренко

ЕМОТИВНО-ЕКСПРЕСИВНИЙ МОДУС ТЕКСТІВ ОКСАНИ ЗАБУЖКО: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ РІВЕНЬ ТЕКСТОВОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ 188

Вікторія Усатенко

ЛОГІКО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ ТЕКСТІВ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ 190

Олена Фурат

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ ЧОРНОБИЛЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ДОКУМЕНТАЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРІ: ПОСТАНОВКА ЛІНГВІСТИЧНОЇ ПРОБЛЕМИ 193

Тетяна Чернецова

СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НЕОЗНАЧЕНО-ОСОБОВИХ РЕЧЕНЬ У РОМАНІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА» 195

Анна Штефан

ДІАЛЕКТИЧНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «СОЛОДКА ДАРУСЯ» 197

Юлія Шевченко

АКТУАЛІЗАЦІЯ МІФІЧНИХ І КАЗКОВИХ МОТИВІВ У ПОВІСТІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «КАЗКА ПРО КАЛИНОВУ СОПІЛКУ» 199